

ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО: КУЛЬТУРА ОСОБИСТОСТІ

Розглянуто формування і розвиток інформаційної культури особистості як цілісного явища концептуальної компоненти інформаційної культури сучасного інформаційного суспільства.

Ключові слова: інформація, суспільство, культура, особистість, творчість, навчання.

Рассмотрено формирование и развитие информационной культуры личности как целостного явления концептуальной компоненты информационной культуры современного информационного общества.

Ключевые слова: информация, общество, культура, личность, творчество, учеба.

Forming and development of informative culture of personality is considered as the integral phenomenon conceptual components of informative culture of modern informative society.

Key words: information, society, culture, personality, creation, studies.

Насиченість соціуму інформацією, подіями, мобільність і гнучкість соціокультурної динаміки зумовлюють необхідність філософського осмислення теорії інформаційного суспільства, дослідження концептуальної гуманістичної основи цього суспільства, новою його якістю — інформаційною культурою. Ця тенденція зумовила постановку питання про зміну самої парадигми та моделі освіти. Виникла необхідність забезпечити адекватність освіти динамічним змінам, що відбуваються в природі і суспільстві, всьому оточуючому людину середовищу, збільшеному обсягу інформації, стрімкому розвитку інформаційно-комунікаційних технологій. Комплексне дослідження формування інформаційної культури як складової загальної культури людини, специфіки соціокультурної регуляції в інформаційному суспільстві, діалектичному взаємозв'язку віртуальної і класичної реальності дозволяє винаходити все досконаліші способи комунікації, що функціонують у віртуальному просторі. Актуальність теми полягає в необхідності осмислення відомих концепцій інформаційного суспільства, особливо його соціокультурних характеристик — розвиток індустрії знань, перетворення інформації на знання, впровадження інформаційних технологій і їх вплив на розвиток особистості, формування та розвиток інформаційної культури особистості.

Метою статті є розгляд формування і розвитку інформаційної культури особистості, як цілісного явища концептуальної компоненти інформаційної культури сучасного інформаційного суспільства.

Проблема формування інформаційного суспільства — важлива концептуальна база для вивчення суті, організації і розвитку інформаційної культури, а також інформаційної культури особистості на сучасному етапі.

Поняття «інформаційна культура» пов'язане зі становленням інформаційного суспільства, для якого характерні такі явища, як зростання інформаційної потреби людей і перетворення інформації на масовий продукт; закріплення за інформацією статусу економічної категорії і формування інформаційного ринку; виникнення нового типу конкуренції; зміна основного типу використовуваних ресурсів — матеріального й інформаційного; створення та розвиток інформаційного середовища; глобалізація процесів і явищ. Саме це поняття досить багатогранне та використовується в будь-яких значеннях. В інформаційному суспільстві людина більшою мірою взаємодітиме з інформацією, унаслідок чого їй життєво необхідно мати знання, уміння, навички оперування інформацією; долучити поняття інформації до системи ціннісних орієнтацій; адаптуватися до змін у засобах і характері комунікації; уміти створювати інформаційні продукти. Природно, що не всі здатні швидко адаптуватися в нових умовах, «вписатися» в нове культурне середовище. Усе це зумовлює необхідність ставитися до інформації — зброї в економічній і політичній боротьбі, засобу керування особистістю й суспільством, інструменту влади, стратегічного ресурсу — як до найважливішого фактора, що визначає розвиток сучасного суспільства, джерела виживання та стійкого зростання [3].

Слід зазначити внесок в ці дослідження І. Ю. Алексєєва, О. Н. Вершинської, Т. П. Вороніної, М. Г. Вохришевої, В. С. Єгорова, А. Д. Єлякова, Н. Б. Зінов'євої, Ю. С. Зубова, В. Л. Іноземцева, В. З. Когана, К. К. Коліна, .Н. Кукьян, А. Н. Лаврухіна, І. С. Мелюхіна, І. Г. Моргенштерна, См. Оленєва, В. В. Орлова, В. М. Петрова, А. І. Ракітова, Л. Д. Реймана, Е. П. Семенюка, Л. В. Скворцова, Н. А. Слядневої, А. В. Соколова, А. Д. Урсула, А. І. Уткіна, Ю. А. Шрейдера, І. І. Юзвішина та ін., а також зарубіжних авторів: Д. Белла, М. Кастельса, Л. Мінка, С. Нора, Т. Стоун'єра, О. Тоффлера, Ю. Хаяші, К. Шеннона, Ф. Емері та ін.

Віртуалізацію суспільства, впровадження нових технологій у навчання та інформаційне обслуговування, можливості Інтернету, інформатизацію освіти досліджували такі вчені, як Ф. Воройський, А. Жичкін, Д. Іванов, С. Клименко, А. Лебедев, М. Мошков, Е. Песькін, Д. Рассохін, О. Скородумов, Р. Смоляк, О. Філатов, Д. Шошников, І. Щеглов та ін.

Перші спроби проаналізувати генезис інформаційної культури, виявити її історичну й соціальну зумовленість були зроблені в працях Н. А. Рубакіна, Н. Б. Зінов'євої, Е. П. Семєнюка, А. І. Ракітова та ін. Надалі їх розвинули Ц. Р. Антонова, М. Я. Дворкіна, Г. Ю. Кудряшова, Н. В. Лопатіна, С. Т. Мінкіна, Н. В. Огурцова, С. І. Оленев, Е. Л. Шапіро, О. В. Щербініна та ін.

Змістовний аналіз літератури засвідчує, що нині відсутній комплексний розгляд проблеми інформаційної культури особистості, що в цілому перешкоджає розвитку наукового підходу до її формування. Необхідно детально вивчити суть інформаційної культури особистості в контексті сучасної соціокультурної ситуації в Україні, розробити шляхи її формування. Нове поняття «інформаційна культура особистості» маловивчене, але вже введено до наукового обігу і являє великий інтерес для досліджень філософів, культурологів, соціологів та ін.

На жаль, нині в нашій країні відсутня цілісна державна концепція інформаційної освіти та формування інформаційної культури особистості. Інформаційна культура останнім часом переважно асоціюється з техніко-технологічними аспектами інформатизації, набуттям навичок роботи з персональним комп'ютером. Переважає монодисциплінарний підхід, у результаті якого формування інформаційної культури зводиться до навчання основ бібліотечно-бібліографічних знань, ліквідації комп'ютерної неграмотності, опанування раціональних прийомів роботи з книгою тощо. Кожен з цих напрямів сам по собі не викликає сумнівів, проте, маючи локальну спрямованість, жодний з них не може вирішити проблему в цілому — формування інформаційної культури, як цілісного явища, в якому інтегруються всі ці, а також інші, додаткові напрями. Ситуація посилюється відсутністю спеціально підготовлених педагогічних кадрів і необхідної навчально-методичної літератури.

Інформаційна культура особистості — одна зі складових загальної культури людини; це — динамічна єдність світоглядної, інформаційно-технологічної, комунікативної й інтелектуально-творчої компоненти; сукупність інформаційного світогляду та системи знань і вмінь, що забезпечують цілеспрямовану само-

стійну діяльність з оптимального задоволення індивідуальних інформаційних потреб з використанням як традиційних, так і нових інформаційних технологій [1].

На основі наведених понять можна назвати концептуальні компоненти інформаційної культури особистості.

1. Світоглядна — формування аксіосфери в культурі особистості на основі долучення інформації до категоріальних понять усесвіту і трансформації на цій основі свідомості, сфери діяльності, регулятивних норм взаємодії в суспільстві.

2. Інформаційно-технологічна — комп'ютерна й інформаційна писемність, що відповідає сучасному рівневі розвитку техніки, інформаційних і телекомунікаційних технологій, структурі та якості інформаційних ресурсів.

3. Комунікативна — характеризує культуру спілкування суб'єкта в інфосередовищі з іншими суб'єктами, з електронно-обчислювальними й електронно-інтелектуальними системами.

4. Інтелектуально-творча — визначає культуру діяльності суб'єкта в інфосередовищі, активну інтелектуально-творчу спрямованість цієї діяльності.

Суть концепції зводиться до ствердження тези про те, що масове підвищення рівня інформаційної культури суспільства можливе лише при організації спеціального навчання сучасних споживачів інформації, тобто при організації інформаційної освіти. Доступ до значних інформаційних ресурсів з метою ефективного їх використання потребує наявності високого рівня інтелекту й творчих здібностей у сучасної людини, знання основ науково-інформаційної діяльності. Лише спеціальна підготовка, інформаційна освіта гарантують людині реальний доступ до інформаційних ресурсів і культурних цінностей, зосереджених у бібліотеках, інформаційних центрах, архівах, музеях світу. Необхідний синтез усіх цих знань, що утворюють у сукупності інформаційну культуру особистості. При цьому наявність спеціальної інформаційної підготовки, необхідний рівень інформаційної культури важливі такою мірою, як і наявність комп'ютерів і каналів зв'язку — неодмінних атрибутів інформаційного суспільства. Саме ця думка є основою концепції та технології формування інформаційної культури особистості.

Поняття «інформаційна культура особистості» є вельми емним і містить у своєму складі поняття «інформаційна писемність», відрізняючись від нього такими компонентами, як інформаційний світогляд і здатність людини створювати нові інформаційні продукти й творчо їх використовувати в різних цілях [4].

Крім того, інформаційна культура відрізняється від інформаційної писемності здатністю людини створювати нові інформаційні продукти та творчо їх використовувати в різних цілях. Під поняттям «інформаційний продукт» у цьому разі розумітимемо результат інтелектуальної діяльності людини зі створення нової інформації або смислової переробки наявної інформації, поданий у формі документа. Наприклад, викладач на основі вивчення численних публікацій, аналізу педагогічного досвіду генерує нове знання — нову методичку, нову педагогічну технологію та ін., оформлюючи його в інформаційний продукт своєї науково-дослідницької діяльності — статтю, методичні рекомендації. Студент у процесі своєї навчальної діяльності не створює нового знання, проте на основі вивчення й аналізу відповідної літератури готує інформаційні продукти — реферати, доповіді, курсові та дипломні роботи, в яких знайдена в різних джерелах інформація переробляється відповідно до логіки автора, підлягає зіставленню і критичній оцінці [2].

Здатність створювати власний інформаційний продукт на основі самостійно знайденої, критично оціненої і перетвореної інформації є найважливішою властивістю творчої (креативної) особистості, розвиток якої є основним завданням сучасної системи освіти. Отже, можна говорити про те, що між становленням творчої та креативної особистості і формуванням інформаційної культури особистості існує тісний зв'язок. Він виявляється в тому, що підвищення продуктивності будь-якого виду інтелектуальної праці, суть якої полягає в роботі з інформацією (її аналізі, зіставленні, порівнянні, класифікації й узагальненні), неможливе без відповідного рівня інформаційної культури особистості.

Особливе місце в складі поняття «інформаційна культура особистості» належить інформаційному світогляду. Інформаційний світогляд — це система поглядів людини на світ інформації і місце людини в ньому. Інформаційний світогляд містить переконання, ідеали, принципи пізнання і діяльності. Процеси інформатизації й глобалізації сучасного суспільства базуються на сучасних технічних можливостях і властивостях інформації, пов'язаних з її стрибкоподібним зростанням, впливом нових інформаційних технологій на розвиток інших технологій, перетворенням інформації на основний предмет людської праці (А. Сляков). Зазначені явища в суспільстві супроводжують зміни в науковому баченні світу (Ю. Юзвішин). У суспільстві формується нове ставлення до інформації, змінюються принципи пізнання і діяльності. На

основі світобачення, основою якого є поняття матерії, енергії, інформації, виникає нова оцінка людиною свого оточення і свого життя у світі, виявляється нова система сенсів і цінностей, виробляються нові принципи уявлень про благо, істину, красу, користь тощо. У результаті формуються нові ідеали, орієнтуючись на які людина визначає цілі і завдання життя, пізнання, практичне перетворення світу та себе. Усе це містить світогляд, на основі його виробляється життєва позиція людини. Світогляд є соціальною, культурно-історичною освітою і особисто визначає спрямованість особистості. Основа світогляду — науковий світогляд, значна роль у формуванні якого разом з філософією відводиться інформатиці, як фундаментальній природній науці (Д. Колін).

Ефективна організація інформаційної освіти можлива при дотриманні таких підходів [5]: культурологічного, який базується на усвідомленні глибокої взаємодії категорій «інформація» та «культура», на уявленні про те, що інформаційна культура є невід'ємною складовою загальної культури людини. З позицій культурологічного підходу, інформаційна культура закладає світоглядні установки особистості; формує її ціннісні орієнтації щодо інформації як елемента культури; перешкоджає дегуманізації та заміні духовних цінностей досягненнями, зумовленими науково-технічним прогресом і безпрецедентним зростанням та розвитком нових інформаційних технологій в інформаційному суспільстві. Культурологічний підхід застосовано в аналізі інформаційної культури як процесу і результату культурної діяльності, культурної творчості (інформація, її перехід у знання, комунікація, нові типи зв'язків, інформаційні технології, віртуальна реальність), їх вплив на менталітет, сферу освіти.

Філософсько-культурологічний підхід є базовим для дослідження суті, динаміки інформаційної культури, її ролі в системі вищої освіти й освітніх структур, у формуванні особистості (наприклад, студента) і його соціалізації в період навчання.

Філософський підхід визначає інформаційну культуру як необхідну умову і спосіб розкриття інтегральної природи людини. На культурологічному рівні інформаційна культура особистості є видом культуротворчої діяльності з оперативного пошуку інформації, якісної її обробки і позитивного практичного використання в різних системах комунікацій.

Важливу роль відіграє технологічний підхід, який дозволяє розглядати формування інформаційної культури особистості як педагогічну технологію, що містить певну сукупність мето-

дів і засобів, котрі забезпечують досягнення заданого результату. Він припускає детальне визначення кінцевого результату й обов'язковий контроль його точності як основи отримання продукції із заданими параметрами. Обов'язковими вимогами при цьому є масовість і відтворюваність отриманих результатів. Порушення цих вимог і відсутність хоча б одного елемента в заданому технологічному ланцюзі неминуче призведуть до зниження якості результатів.

Підсумовуючи, зазначимо, що в цілому завдання формування інформаційної культури особистості і підвищення масової інформаційної культури суспільства потребують взаємодії системи освіти з такими соціальними інститутами, що традиційно акумулюють інформаційні ресурси суспільства, як бібліотеки і служби інформації. Засобом, який забезпечує таку взаємодію, повинен стати єдиний методологічний підхід, що передбачає єдність понятійного апарату, знання основних законів функціонування документних потоків інформації в суспільстві, прийомів і методів аналітико-синтетичної переробки інформації, критеріїв ефективного пошуку інформації та інших чинників. При цьому принципово важливим є одночасне підвищення інформаційної культури як тих, що навчають, так і тих, хто вчиться. Наприклад: у вищій школі способом формування інформаційної культури особистості повинен стати інтеграційний, діяльнісно-орієнтований, побудований за блоково-модульним принципом спеціальний курс у навчальному плані підготовки бакалавра, фахівця, магістра.

Лише спеціальна підготовка, що припускає професійну компетентність, знання особливостей психології та методики викладання спеціального курсу, може дати позитивний результат. При цьому викладачі, що забезпечують проведення занять з основ інформаційної культури, повинні мати у своєму розпорядженні необхідні навчально-методичні засоби. Допомогу в цьому може надати, наприклад, спеціально створений культурно-інформаційний центр вищого навчального закладу, орієнтований на виконання державного завдання з формування і підтримки єдиної системи інформаційного забезпечення, гуманітаризації освіти, що генерує інформацію, знання, створює необхідні умови для оновлення знань, апробації нових інформаційних технологій та реалізації культурної політики держави. Це сприяє підвищенню рівня інформаційної культури особистості, повнішому задоволенню інформаційних потреб студентів, викладачів, науковців. При цьому необхідно ви-

значити і порядок взаємодії цього центру з іншими структурними підрозділами ВНЗ (музеєм, бібліотекою, Інтернет-залом, редакційно-видавничим відділом), основною й об'єднуючою функцією яких є освіта і виховання людини сучасного інформаційного суспільства.

Перспективами подальших досліджень може бути вивчення інформаційної культури особистості в сучасному суспільстві.

Список літератури

1. Гендина Н. И. Информационная грамотность и информационная культура личности: международный и российский подходы к решению проблемы / Н. И. Гендина // Открытое образование. — 2007. — № 5(64). — С. 58–69.
2. Зиновьева Н. Б. Информационная культура личности / Н. Б. Зиновьева // Введение в курс : учеб. пособ. — Краснодар, 1996. — 136 с.
3. Степанов В. Ю. Інформаційна культура сучасного інформаційного суспільства / В. Ю. Степанов // Вісн. харк. держ. акад. культури : зб. наук. пр. — 2009. — Вип. 27. — С. 91–97.
4. UNESCO. Information for All Programme (IFAP). Towards Information Literacy Indicators. Conceptual framework paper prepared by Ralph Catts and Jesus Lau. Edited by the Information Society Division, Communication and Information Sector, UNESCO. Paris, 2008. 44 p.
5. Фокеев В. А. Информация в контексте культуры. Информационная культура. (Основная литература, функционирующая в системе научных коммуникаций) / В. А. Фокеев // Проблемы информационной культуры / ред. Ю. С. Зубов, В. А. Фокеев. — М., 1997. — Вып. 6: Методология и организация информационно культурологических исследований. — С. 157–176.

Надійшла до редколегії 18.02.2010 р.